

MAKALE ÇEVİRİSİ

Seyyid HAŞİM, “HUKUKA BİR NAZAR” (KÂNUNUSANİ, 1329- Miladi takvime göre: Ocak 1914)

YIL: 1 CİLT:1 BİLGİ MECMUASI, MATBA-İ SAHRA – İSTANBUL, s. 283-292.

OSMANLI TÜRKÇESİ ASLINDAN GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE ÇEVİRİ

Derya SINAKÇI*

TAKDİM

Seyyid Haşim’in Bilgi Mecmuası’nda yer alan 1329 (1911) yılına ait 10 sayfalık makalesi, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup aslında bu kadarla sınırlı değildir. Devamı olabileceği sonuna yazdığı ‘bitmedi’ ifadesinden sanılmaktadır. Makale var olan haliyle hukuk okullarını ve hak mefhumunun bu okullara ve düşünürlere göre nasıl farklı yorumlandığını açıklamaktadır. Bu makaleyi kaleme almasındaki amacı, hukukun o zamanlardaki anlayış tarzlarının izah etmek olarak özetleyebiliriz.

Seyyid Haşim, Hukuk-u Tabiiye mektebi yani günümüzde bilinen adıyla, Doğal (Tabii) Hukuk okuluna mensup olan düşünürlerin hakkı nasıl yorumladıklarına ve bu anlayışlarının hangi devirlerde mevcut olduğuna yer vermiştir. Bu hususta, Yunanlılar ve Romalılarda hakkın nasıl bir yer bulduğundan, Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla kiliselerin hakkı nasıl tanımladıklarından bahsetmiştir. Tam bu noktadan sonra sözü Grotius’a getirdiği, onun hakkı tabir edişi ve kiliseye karşı nasıl bir tavır takındığını aktardığı görülmektedir. Grotius’dan sonra Doğal Hukuk’un Avrupa’ya yayıldığını söyleyerek; Hobbes ve Locke’un birbirine zıt hak anlayışlarını ele almıştır.

Doğal Hukuk akımının Fransa’da tamamıyla benimsenmediğinden bahisle, Fransız düşünürler Montesquieu ve Rousseau’nun görüşlerini aktarmıştır. Burada da Montesquieu’nun eseri, günümüzdeki adıyla ‘Kanunların Ruhu’nun nasıl yeni bir

* Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi.

saha açmış olduğunu anlatmaktadır. Bu eserin o güne kadarki hukuk tarihinde ne anlamda 'ilk' kabul edildiğinden, ne gibi unsurlara cevap verdiğine kadar değerlendirme yaptığı görülmektedir. Son olarak Rousseau'nun görüşleriyle makalesini bitirmiştir.

Özetle; Seyyid Haşim, hukuk okullarından Doğal Hukuk'u baz alarak bu okula mensup olanlar ve olmayanlar üzerinden hukuka bakış açılarını anlatmaya çalışmıştır. Seyyid Haşim'in hukuka bakışı anlatabilmekteki en doğru yolu, düşünürlerin öncelikle hakka nasıl baktıklarını incelemekte bulunduğu görülmektedir.

HUKUKA BİR NAZAR

Bu satırları yazmaktan maksat hukukun zamanımızdaki tarz-ı telakkisini ve menbaı itibariyle mütehammil olduğu sur-u tefsiriyeyi ve tayin mebdei meşkul bir tarihindən beri memleketimizde usulsüzlük dolayısıyla asr-ı hazırın tevliid ettiği ihtiyacat ile te'lifi gayrı kabul cereyanını imkân mertebesinde tavniz etmektir.

Her vesile ile hukuk sedası esma'ı çalışıldığı, istihsal-i hak yolunda bazen feda-i nefse kadar mücadele edildiği ve her zaman bir hakta bahis olunduğu halde bu sahar ve munis kelimenin mefhumu vazıhan anlaşılmmış ve hukuk mahiyeti mümeyyiz alameti hakkında fikir imal edilmemiştir.

Bütün kavimler nazarında: hak, insanların e'falini tanzime hadim bir kavaid silsilesinden ibarettir.

Fakat hukuk menşei ve esası, kuvve-i müeyyidesi ve mevzuu hakkındaki telakkilerde oldukça mühim farklar mevcuttur. Filhakika, hak bazen akıl ve tabiatın mahsulü, bazen menfaatten ve kuvvetten mütevellid olmak üzere kabul edilmiştir. Bazı mütefekkirler ise hukuk menşei kâh meşarkat hayatına mecburiyetinden, kâh şahsiyet fikrinin tekemmülünde ve kâh bazı şartlar dairesinde hâsil olan kanaat ve emr-i vaka'da görmüşlerdir. Hukuk kuva-i müeyyidesi de her asırda bir olmamıştır. İptidai kavimler andında kuvve-i müeyyide Allah korkusu <Mehafetullah> idi; bilahare devletin daimi nezareti bu hususu tekfil etmiştir.

Hak fikri, bir milletin içtimai ve siyasi ahvaliyle kaviyen alakadardır. Bugünkü tarz-ı telakkiye göre hak, muayyen kat'i arziyede mütemekkin ve aralarında nizamı temin ve idame ile mükellef bir idare-, meşterki altında müctemi efradın vücudiyle kaimdir; tabir-i ahirle hak, devletin vücudunu istilzam eder. Hâlbuki devlet fikri de yalnız müterakki, muntazan bir hayat-i içtimaiyede mütecelli olabilir.

Hukuk-u tabiiye mektebine¹ mensup olan mütefekkirler böyle düşünmüyordı. Onlara göre, insan, hal-i içtimandan mukdem ve devletin

¹ (Ecole du droit naturel) Bunlara, cemiyetin bidayet teşekkülünü mukaveleye müstenid ad ettikleri için (her mukaveleciler) dahi denebilir.

tasdikinden azade olarak –hatta vücuduna muhtaç olmaksızın- hakka maliktir. Ferdin hukuku bütün hukukun esasıdır. Ferdin hakkı her türlü kanunların, cemiyetlerin ve mukavelatın fevkinden sabit ve tağir etmez bir mahiyeti haizdir. Hak, bunlar andında bir mefkûre değil, aklın mahsulü, tabiatın akl-ı selime kabul ettirdiği bir fikirden ibarettir. Efradın hakkının kavi bir esasa rabet etmek ve onu tarzından mesun kılmak maksadıyla hukuk-u tabiiye mektebi müntesibleri hakkı yalnız akli bir tarzda ispata çalışmışlardır.

Tarihi tetkikler neticesinden anlaşılıyor ki bu tarz-ı telakki on yedinci asırda teşekkül eden hukuk mektebinin teşrihatında evvelde mevcut idi. Bu mektebin bihakkın müessisliği namını alan Grotius’dan evvel gerek kurun-u vustada ve gerek eski Yunanlılar ve Romalılar devrinde, hak, tabiattan <akıl gel>den muktebes birisi ad olunurdu. Vaka’ bu fikir Roma’ya Yunan felsefesinin tatbi’inden sonra girmişti fakat sonradan hâkimler ve müçtehitler için Roma Hukukunun dürüş vakuru kavaidinden mütevellit adl ve nıfta muhalif neticeleri ta’dile gayet güzel bir vasıta olmuştur. (Jus naturale) Birçok ahvalde Roma müçtehidlerinin insaniyete daha layık içtihatlarda bulunmalarına hizmet etmiştir.

Bidayeten hukukçular, <hak-ı tabii> ile ecnebilere tatbik edilen <hukuk-u beynelmilel>i birbirine karıştırırlardı; fakat hakikatte, ahkâm bütün kavimlere ve milletlere amm menafi bunların kafasına şamil olan tesisat tabiat ve akla muvaffak ad olunmak agza ederdi. Bununla beraber ‘hak’ın tefsirinde hâsıl olan tahvil her türlü netayicle kabul tatbik olamamıştı. Nitekim kadim milletlerin tesisatında cay kabul bulan esaret gibi bugünkü hasyeti rencide edecek kaideler devam etmekte ve <hükümet devlet> namına en şedid cezalar tatbik olunmakta idi.

Bilahare hıristiyanlığın zuhuruyla (Kaysere ait olanı Kaysere ve Allah’a ait olanı Allah’a veriniz) kelam-ı meşhuru ilan edilerek insan (homme) ile vatani (citoyen)’nın tefrik olunması efradı bir dereceye kadar esaretten kurtarabilirdi; fakat ferdin hakkını tamamıyla tarif edemediği gibi güya devletin mezalimine karşı müdafaalarını taahhüt eylediği efradı kilisenin kucağına atmaktan çekinmedi. Vaka’ hıristiyanlık efradıyla kilise arasında ihtilaf zuhuruna ihtimal vermiyordu. Hâlbuki kilise her türlü saadetini temin için ma’sus olduğunu beyan ile efradın bütün

hayatlarına hâkim oluyor ve bu suretle kilise devlet makamına kaim olmuş bulunuyordu. Nitekim bir zamanlar kilise adamları o derece ileri gitmişlerdir ki Roma kilisesi tarafından sadır olan emir ve kararlardan başka hak ıtlakına layık bir şey yok farz ederlerdi.

Binaenaleyh, (Hukuk-u tabiiye) mektebinin tesisi şerefi yine Grotius’a raci’ olmak iktiza eder. Filhakika Grotius hukuk-u tabiiye fikrini kilisenin hâkimiyetinden kurtararak medeni bir şekilde ifrağa muvaffak olduğu gibi kral ve prenslerin kudret ve salahiyetlerinde bir had tayinine imkân ihzar eylemiştir.

Grotius (Harp Hakkı Sulh Hakkı) nam kitabında tabii hakkı şu suretle tarif eder: ‘Tabii hak, akhselimin telkin ettiği bir kaidedir ki, bu nakle bir failin –tabiata muvafakatine nazaran- adil ve ahlaka muhalif veya muvaffak olduğuna hükmederiz ve tabiatın halığı olan Allah da evvelisinin (nehiy) ikincisini (emr) eder.’

Grotius hakkı yalnız akıl ve tabiata müstenid ad etmez, bunda ilahi bir menşei de tasvir eyler.²

Bu derece dine merbut bulunan Grotius kilisenin mezalimine karşı isyandan men’i nefis edememiştir. Filhakika ismi geçen kitabında: ‘Hıristiyanlık âlemi hunriz muharebeler eylemelidir. Sadece ilan-ı harp etmekle en şeni’ cinayetleri, en müthiş zulümleri irtikâp ve ika’i meşruiyet kesb edermiş gibi pek adi vesilelerle muhasamata başlarlar ve bu suretle birçok masum kanı dökülmesine sebep olurlardı.’ diyor. Ancak diğer taraftan kral ve zadegânın nüfuz ve iktidarlarının izdiyat ve tevessüüne ma’ruz görünmezdi. Fakat bunu da kral on üçüncü Louis’in hizmetinde bulunmuş olmasına atf etmek iktiza eder. Nitekim kralların adalet ve insaniyet kavaidi kaidesinde icra-i hükümet etmeleri için Cenabı Hakk’ın lütuf ve inayetine tedri’ eylemiştir.

Grotius’tan sonra hukuk-u tabiiye mektebi tamamıyla teessüs ederek bütün Avrupa’da nüfuz ve tesirâtı tevessü ve devam eyledi. Hatta büyük mütefekkirlerin bu mektebin müdafii olmamaları bu fikirlerin intişarını ve icra’ı tesir eylemesine mani olmamıştır. Hobbess ve Locke on yedinci asrın bu iki sima-ı muhteremi İngiltere’de

² Grotius tabii hak için Cenabı Hakk’ın (haşa) lazım mevcudiyetine hacet görmediğini de ilave eder.

büyük tesir ve nüfuz icra ettiler. Hobbes fikir hukuku münker idi; buna göre hak, kuvvete müstenid; adalet, kavanin mevzuuya muhtaç olduğundan kavanin devlete itaat – kanun-u ilahiye muhalif de olsa- lazımdı.

Sarahaten söylemek istemediği bu netayıcı Hobbes'un nazariyatından istihraç kabildir. Bakınız, hakkın tarif ve teşrihinde ne diyor: ' hak, insanın muhafaza-i hayat zamanında istiane eylediği vesaitin mecmuudur. Bu vesaitin birincisi kuvvettir. Binaenaleyh insanlar arasında mücadele zaruridir. Salahlı tesis için efradın kendilerine daha yüksek bir merciin emrine tabi olmayacak bir reis tayin eylemeleri iktiza eder.

Locke'un nükte-i nazarı bunun tamamıyla zıddıdır. Gerçi Hobbes gibi o da hal-i tabiiyi mebdei ittihaz ederse de bunu başka surette telakki eyler; Hobbes mebdei tabiiyi hali bir emr-i fealiden ibaret ad ettiği halde, Locke bunu hukuki mahiyeti haiz bir hal farz eder ve bu devreye 'hürriyet-i kâmile' devresi unvanını verir. Bu devrede insan gayrın iradesine muhtaç ve onun hiçbir müsaadesine müftekir olmaksızın gerek zati ve gerek emvali üzerinde dilediği veçhile tasrif eder. Fakat faalen; bazısının hukuku diğerlerinin tecavüz ve ta'disi tehlikesine maruz bulunduğundan insanlar hukuklarının temin-i muhafazası için cemiyetler tesis ederler. Binaenaleyh bu cemiyetlerden matlup olan gaye şahsi hürriyetlerin himayesiyle temini kaziyesidir. Kuvvet, bir reis veya hükümdar tayinine salâhiyettar mebuslara müfevzadır. Bu nakille beraber hükümdar keyfi bir kudreti haiz değildir. Saltanat (souveraineté) yine millette kalır.

Saltanatı millet hakkında vazı ve müdafaai eylediği bu nazariye ile hakkın semavi bir menbadan terşettiğine kail olanları cerh etmek istemiştir.

Cemiyetlerde verdiği vazifeye nazaran Locke hukuk-u tabiiye mektebi salıklarına yaklaşır; hatta hürriyet pervalıkta (?) onları geçer. Bununla beraber ahlakiyatta müfidiyet (utilité) taraftandır. Hukuk hakkındaki nükte-i nazarı da hukuk-u tabiiye müntesiplerinin tarz-i telakkisinden başkadır. Bunlar hakkı, ilham tarikiyle aklın mahsulü ad ettikleri halde Locke, hakta içtimai surette temin edilmiş bir menfaatten başka bir şey görmez. Binaenaleyh yine hukuk-u tabiiye

tarafklarlarından ayrılarak menafi-i içtimaiye karşısında ferdin feda edilmesine muvafık görünür.

Fransa’da hukuk-u tabiiye mektebinin tesirâtı inkâr edilemezse de Fransız mütefekkirleri buna tamamıyla iltihak eylememişlerdir; mesela Montesquieu, Voltaire, Rousseau efradın hukukunu tasdik ve teyid hususunda o dereceye varmamışlar, hatta bu mektepten ayrılmışlardır. Bununla beraber Fransa ihtilalıyla hukuk-u beşer beyannamesinde³ bu mektebin tesir ettiği efkârın ilhameti görülür. On dördüncü Louis’nin zaman sebavetinden sonra krallık derebeyliği yıkarak bütün kuvai devleti nefsinde cem’ etmişti. Diğer taraftan Roma kilisesinin nüfuzunu da kırmaya son derece çalıştı. Mutlakiyet-i idare bu suretle tesis etti.

Birbirini veli eden bu hadisat yakından tatbik edilirse daima kuvainin zayıfı ezdiği kuvvein geçtiği el hakkın mevcut ve vaz’ı olduğu görülür. Kilise Romalıların ‘vatani’ ve ‘ecnebi’ diye insanları ikiye tefrik etmesini muvafık bulmuyor. Temin-i mesavat zamanında Roma’nın nüfuzunu kırarak bütün beşeriyetin refahını tahsil vazife-i mübeccele (!)’siyle meydana çıkıyor. Aynı zamanda İspanya ve Purutkiz mezalimini tarihinin pür mefahir (!) sahayifine kayd ediyor. Bu defa Romalıların taksimi kilise elinde şu şekli alıyor: ‘İsevi’, ‘Gayri İsevi’.

Bundan sonra krallık salah mücahedesine derebeyleri hakkında olduğu gibi roma kilisesine de tevcih ediyor. Mutlakiyet-i idare esası da kısmen kilise nüfuzunun lüzum kısra fikrinden çıkmış oluyor.

Fakat henüz on dördüncü Louis’nin evahir saltanatına doğru mutlakiyet-i siyasiye aleyhinde refi’ sadai şikâyet edilmeye başlanılmıştı. Bidayet-i emirde bunlar –vaka’- temenni ve rica dairesinde kalmıştır.

On yedinci asrın sonlarına doğru imzasız olarak on dördüncü Louis’ye gönderilen bir mektup şu sözleri ihtiva ediyordu:

³ (Jellinek) Hukuk-u beşer beyannamesinin Amerikalıların ‘Bills of rights’ndan mehaz olduğu maddi delail ile ispat eder: L’Etat moderne et son droit

'Size hitap eden adamın bu dünya da hiçbir menfaati yoktur. Bu mektubu ne yeis ve keder, ne hırs ve tama saikesiyle, ne de büyük münasip ihrazı sevdasıyla yazmıyor. Şayet size şiddet ve kuvvet ile hitap ediyorsa hakikaten har ve kuvvetli olduğuna müptenidir.'

Fenalığına isnad edilen bu mektup mutlakiyet usulünün bir memleketin kuva-i maneviyesini tahrip ettiğini ilan eder.

'Ruh El Kavanin'⁴in intişariyle efkâra yeni bir saha açılmış oldu. O tarihe kadar bütün hukuk kitapları adi şerhler ve münakaşalar ile doluydu: o zamanlar tesisat ve adat yalnız bizatihi tetbi edilir ve mevadd-ı kanuniyenin manisi ve adetlerin suret-i tatbiki tahririyle uğraşılırdı. 'Ruh El Kavanin'in mevzuu ise bu sübutun başkadır. İlk defa olarak bütün devirlerin ve bütün memleketlerin kavanini cem'i ve mukayese edilmiş, bunlara ilmi ve intikadi bir usul tatbik olunmuş ve bu tesisatın alet ve za'yeleri tahri edilerek zamanın, içtimaı ve iktisadı itibarlarla muhitin, efkâr ve nazariyatın ve edvar mezkuredeki örf ve âdetin tesirâtı nazar-ı itinaya alınmıştır.

'Ruh El Kavanin' gayet vasi bir mukayese şerayi mecmuasıdır. Bu kanunlar ne gibi ihtiyacattan tevellüd etmiştir? Bunların tatbikatından ne gibi netayic hâsıl olmuştur? Bir usulden diğerine geçmeyi ne gibi; esbab ahzar ve ikmal etti? Hep bu nükteler tetkik olunmuştur.

'Montesquieu' üç şeyin istihsaline çalışmış ve akvam ve hükümete de kabul ettirmiştir:

- 1-Kavanin-i cezaiyeye adalet ve insaniyet fikirlerinin ithali;
- 2-Esaretin ve zenci satımının ilgası;
- 3-Dini mücadelatın ref'ile bunların temin serbestisi.

İnsaniyete pek büyük hizmetler eden ve hukukun terkisinde azim dâhili olan Montesquieu hukuk-u ferdiyenin ispatını hiç düşünmemiş ve hukuk-u tabiiye mektebini işgal eden meseleye pek bigâne kalmıştır.'Ruh El Kavanin' hakkın

⁴ Espririt des lois (Kanunların Ruhu)
SDÜHFD CİLT: 7, SAYI 2, YIL 2017

esaslarını taharri etmez. Kanunları ‘tabiat-ı eşyadan mütevellid münasebat’ suretinde tarif etmesi bunları muhtelif devir ve muhitlerde his olunan ihtiyacat-ı insaniyenin mahsulü addettiğine dalalet eyler. Bu tarif-i kavanin ve hadisatın hep nisbi olduğu hakkındaki kanaatin neticesidir.

Montesquieu nazarında hak, muayyen bir memleket veyahut bir zamanın efkâr ve ihtiyacatının ifadesinden ibarettir. Bu suretle ona göre hemen her şey tarihini birtakım zaruriyatın neticesi addolunur. Hürriyet-i siyasiye hakkında der ki ‘Bu insanın her istediğini değil belki istemesi muktezi olanları yapmaktır.’ Ve bundan şu neticeyi istihrac eder: ‘Hürriyet, kanunların müsaade ettiği şeyleri icradır.’ Ve kanunların kimler tarafından ve nasıl vücuda getirildiğini nazar-ı itibara almayarak kanunun men ettiği ahvale tesaddiyi fevza (anarchie) ad eyler. Bu tarz-ı telakkide nefsel emre muvaffak ve şayan-ı kabuldür. Hak-ı mülkiyeti dahi ‘kanunun bahşettiği bir ruhsat’dan başka bir şey farz etmez.

Binaenaleyh Montesquieu’yu hukuk-u tabiiye mektebine mensub addetmek doğru olamaz. Zira hakkın menşei ve menbaini kanunda görüyor. Böyle bir kaide kabul edilince devletin müdahalatında mahzur tasavvur edilmemek icap eder. Esasen Montesquieu devletin serveti bildiği gibi taksim ve her şeyi bir nizamla rabt edebileceğini kabul ediyor.

Efradın hukukunu ilan ve teyit için yapılan inkılâplar ve ihtilâfların ba’sı olmak itibarıyla burada kendisinden bahsedeceğimiz ‘Rousseau’ mutlakiyet taraftandır. ‘Locke’un cemiyetlerin teşekkülünden mukdem insanların hürriyet-i kamileyeye malik oldukları ve cemiyeti teşkil ile mevcut hukuklarının bir kısmından –mütebaki hukuklarının muhafazası için- tecrid eyledikleri yolundaki nazariyatını kabul eder.

Rousseau’nun hayatıyla müdafaa ettiği nazariyatın tarihini tetbi’ edilirse anlaşılır ki tecrübenin kontrolünden kaçarak mantık kavaidinin hasyete hadim kılmak pek büyük hatalar ika’na sebebiyet verir.

İstiklali en birinci ve en büyük servet ad ile mütebaki mamelekini ona fedaya müheyya bulunan Rousseau'nun mutlakiyetin en müthiş taraftarı olmasına hayret etmemek elden gelmiyor.

Malumdur ki Rousseau'nun birinci prensibi insanın fitraten saf olmasına itikadıdır. Onun için insanı bedbaht ve haşin kılan kanun ve medeniyetten başka bir şey değildir. Binaenaleyh medeniyet-i hazıranın tevlide ettiği mefasıdı izale ve insaniyeti tasfiyeye ve ıslah edecek surette şekil içtimaiyi yeniden tesise –icabında haber istimal ederek- sırf himmet ettiği labud addeder. Rousseau'nun son derece ferdiyet esasıyla başlayan nazariyatına mutlakiyet ile nasıl neticelendirdiğini ferd ve devlet (l'individu et l'Etat) müellifi 'Beudant' şu suretle izah ediyor: 'Rousseau nazarında hürriyet, son derece kıymetdar ve lazım ala muhteremdir.' O 'hürriyetten fariğ olmak insanlık şerefinden ve bilcümle zaaftan tecrid etmek demektir. Hürriyetten maidesinin terkinden bir zarar hasıl olmaz, fakat hürriyetten ferağ olmak fitrat-ı insaniye ile kabil telif değildir. İradenin hürriyetini selb etmek efail ve hareketin ahlakıyatını izale eylemek demektir' diyor. Fakat bu hürriyet muhafaza ve teminata muhtaçtır. Zalimin adil üzerine tecavüz ve ta'disini men için mukavele ve kanunlar lazımdır. O halde gaye nedir? Her azanın zat ve emvalini bütün kuva-i müşterekesi ile müdafaa ve siyanet edecek bir şekil içtimai bulmak.

Bu cemiyette 'herkes kendisini umuma terk ederse de yine yalnız nefse münkad olur ve bu suretle yine evvelki gibi muhafaza-i hürriyet eder.' Meselenin bu tarzda vaz edilmesi halini işkâl eyler. Bütün hukukundan ferağ olduktan sonra bir insanın, mezkûr hukukundan tecridden mukdem olduğu gibi, ivaz olarak bir hasse-i saltanata malik olduğu için muhafaza-i hürriyet etmesine imkân tasvir edilemez.

Hâlbuki bu feragate mahal var mı: Rousseau nazarında bu feragate zaruridir. Zira ferd başka suretle bazı hukuki muhafazaya muktedir olamaz. 'Cemiyet ile ferd arasında ihtilaf vukuunda bu hususta mevki hâkimiyeti haiz olacak olan cemiyetle beraber bulunması icap eder. Ferdin, bilcümle hukukunu muhafaza emrinde ısrarı fevza (anarchie) tevlid eder.' Efradın bazı hukukunun kendilerinde kalması halinde ferd ile umum beyanındaki ihtilafatı hal ve fasla salâhiyettar bir ma-fevk bulunamayacağından ve her biri birtakım hususatta kendi hâkimi olacağı cihetle

umum üzerinde de icrai hükme nefsinde hak göreceğinden hali tabiiyi devam eder ve teşekkül edecek cemiyette zalim ve binaenaleyh matlub olan faide de elde edilmemiş olur.

Nazariyatına daima nafiz bir mantık hâkim olan Rousseau efrad ile cemiyet ve şuur (conscience) ile kanun (loi) arasında zuhur edebilecek ihtilafların haline çare bulamıyor ve fevza (anarchie) ile ‘mutlakiyet’ten birini intihab mecburiyetinde bulunduğu zaman mutlakiyeti tercih ederek mutavassıt bir hal tasvir edemiyor.

Ma heza ferdi iradelerin mecmuundan bulamadığı bitaraflığın umumi irade de Volonté générale mevcudiyetinin tasvir ederek müteselli oluyor. Ve diyor ki ‘İrade-i umumiye ile herkesin iradesinin mecmuu arasında çok kere fark vardır. İrade-i umumiye münafi müşterekten gayrısını düşünmez, hâlbuki diğeri hususi menfaatleri nazar-ı itibara alır.’

Fakat irade-i umumiye ekseriyetin iradesi demek olmadığı gibi zimamdarının iradesini olmasına da mani yoktur. Devlet namına hareket bir ekaliyatın iradesi de olabilir.⁵

İhtilaller esnasında ika edilen mezalimin, irtikab olunan cinayetin mesuliyeti Rousseau’ya isnad olunabilir. Gerçi her türlü gadi ve bidat ve gasp ve itisaf ilahine kıyam etmiş ve insaniyet ve adalet fikirlerini neşr ve ta’mime çalışmış ise de vaz ettiği nazariyatın netayic-i mantığıyesi bunları nakabil ictinab bir hale koymuştur. Zira ferdin hakkını inkâr etmiş ve menafi cemiyet namına efradın hayat⁶ vicdan ve alakanın feda edilmesini tecviz eylemiştir. Saltanatın hukuku şöyle dursun meşruiyeti münakaşa caiz olmadığını eda eder. ‘Sultan mahza sultan olduğu için ve daima bu itibarla hangi hukuka haiz olmak iktiza ederse ona maliktir.’ Kaziyesini vaz eden kendisidir.

⁵ L’individu et l’Etat

⁶ Mademki ferdin hayatı tabiatın bir ihsanı olmayıp devletin şarta malik bir hibesidir ve ancak bu sayede taht emniyette yaşamıştır; binaenaleyh şayet idare-i umuma kendisinin ölmesine lazım gösterirse derhal ölmeye mecburdur. (Contrat social)

-bitmedi⁷

Seyyid Haşim

⁷ Çevirenin notu: Yazar burada makalenin devam edeceğini belirterek, makalesine son vermiştir.
SDÜHFD CİLT: 7, SAYI 2, YIL 2017